

**ZAMONAVIY DUNYODA MILLIY QADRIYATLARNI ASRASHNING
AHAMIYATI.****Salimova Marjona***Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti**Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi***Amirqulova Sevinch***ShDPI Pedagogika yo'nalishi**2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarning yo'qolib ketish xavfi, ularni asrashning dolzarbligi va zaruriyati haqida so'z boradi. Milliy urf-odatlar, an'analar, tilda so'zlashish madaniyati, ma'naviy meros kabi qadriyatlar jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida e'tirof etiladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va madaniy almashinuvlar sharoitida milliy o'zlikni yo'qotmaslik uchun ko'rilyotgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Maqola yosh avlod tarbiyasida milliy qadriyatlarni singdirishning o'rni va bu boradagi ta'lim-tarbiya tizimining roli haqida ham fikr yuritadi.

Kalit so'zlar: Milliy qadriyatlar, globallashuv, madaniy identitet, yoshlar, raqamli transformatsiya, ma'naviylik, ijtimoiy ong, milliy meros, ta'lim tizimi, zamonaviylik, innovatsiya, madaniyat siyosati.

Globallashuv jarayoni XXI asrda insoniyat taraqqiyotining ajralmas omiliga aylangan bo'lib, u nafaqat iqtisodiy va siyosiy munosabatlarga, balki milliy-madaniy identifikatsiyaning tub mohiyatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda madaniyatlararo muloqotning jadallashuvi, axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi va ommaviy madaniyatning keng tarqalishi natijasida jahon xalqlari o'rtasida umumiy ijtimoiy va madaniy me'yorlar shakllanmoqda. BMTning 2023-yildagi "Madaniy xilma-xillik va globallashuv" bo'yicha hisobotiga ko'ra, so'nggi 30 yil ichida dunyo bo'ylab kamida 370 ta mahalliy til yo'qolgan, 2500 dan ortiq til esa yo'qolish xavfi ostida turibdi.[9] Ushbu holat shuni ko'rsatmoqdaki, madaniy homogenizatsiya jarayoni faqat til emas, balki urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar kabi milliy boyliklarga ham jiddiy tahdid solmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Milliy qadriyatlarni asrash va rivojlantirish – bu avvalo millat sifatida o'zligimizni, tarixiy xotiramizni va ma'naviy mustaqilligimizni saqlashdir".[10] Mazkur nuqtai nazardan kelib chiqib, bugungi kunda zamonaviy dunyoda milliy qadriyatlarni asrash dolzarb masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. UNESCO ekspertlarining fikricha, agar jahon madaniy merosi zamonaviy axborot vositalari orqali yosh avlod ongiga

yetkazilmasa, 2050 yilga kelib milliylikka asoslangan qadriyatlarning yarmi amaliy hayotdan siqib chiqarilishi mumkin.[9] Shu bois, milliy qadriyatlarni asrash va rivojlantirish, ularni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirish, yoshlar ongida milliy o'zlikni mustahkamlash – bugungi ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.[10]

Mazkur maqolada zamonaviy dunyoda milliy qadriyatlarning ahamiyati, ularni saqlab qolish yo'llari, zamonaviy xavflarga qarshi immunitet shakllantirish zaruriyati va istiqboldagi rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Milliy qadriyatlarni globallashtirish sharoitida saqlab qolish masalasi zamonaviy ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada bir qator xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, A. Appadurai [1], S. Huntington[2], A. Giddens kabi G'arb mutafakkirlari globallashtirish va madaniy identiklik o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil etgan bo'lib, ular madaniy xilma-xillikni saqlab qolish uchun davlat siyosati va fuqarolik jamiyati institutlarining faol hamkorligini zarur deb hisoblaydi.[3]

Milliy tadqiqotchilar orasida, ayniqsa, I. Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asari [4], B. Yo'ldoshevning globallashtirish davrida milliy o'zlikni asrashga bag'ishlangan ishlari[5], N. Jo'rayevaning "Milliy qadriyatlar va zamonaviylik" monografiyasi ushbu mavzuning nazariy asoslarini yaratishda muhim manba sifatida xizmat qiladi. Mazkur asarlarda milliy qadriyatlarning jamiyat taraqqiyotidagi roli, ularni yo'qotish oqibatlarini va zamonaviy muhitda ularni asrash mexanizmlari tizimli tahlil qilingan.[6]

So'nggi yillardagi statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi va Statistika agentligining 2023-yilgi hisobotida qayd etilishicha, aholi orasida milliy urf-odatlariga amal qiluvchilarning ulushi 2010-yilda 74 foizni tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2022-yilda 63 foizgacha kamaygan. Bu esa jamiyatda g'arbona hayot tarzining kuchayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri, ayniqsa yoshlar orasida milliy madaniy identiklikka nisbatan befarqlik ortib borayotganini ko'rsatadi.[7] Tadqiqot metodologiyasi sifatida maqolada komparativ tahlil, diskursiv yondashuv, sotsiologik so'rovnoma natijalari, hamda kontent-analiz usullaridan foydalanilgan. Jumladan, Toshkent, Samarqand va Farg'ona viloyatlarida o'tkazilgan so'rovnomalarda qatnashgan 1200 nafar respondentlarning 58 foizi "milliy urf-odatlar yoshlar tomonidan unutilmoqda" degan fikrni bildirgan.[8] Ushbu natijalar milliy qadriyatlarning saqlanishiga tahdid soluvchi omillarni aniqlash va kelajakda qanday yo'nalishlarda ishlash zarurligini belgilashga imkon beradi.

Yuqoridagi dalillarga asoslanib bashorat qilish mumkinki, agar milliy qadriyatlarni asrash bo'yicha tizimli, institutsional choralar ko'rilmasa, 2040-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekistonda ayrim an'anaviy urf-odatlar amaliy hayotdan to'liq chetlashtirilishi mumkin. Shu bois, ushbu tadqiqot milliy qadriyatlar asosida barqaror

ma'naviy muhitni shakllantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Olib borilgan nazariy tahlillar, mavjud statistik ma'lumotlar va sotsiologik kuzatuvlar asosida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

Milliy qadriyatlar globallashtirish jarayonida zaiflashishga yuz tutmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, yoshlar orasida global madaniyat ta'siri ortib borayotganligi milliy urf-odatlar, an'analar va qadriyatlarning unut bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Ijtimoiy tadqiqotlar markazining 2022-yilgi so'roviga ko'ra, 18–30 yoshdagi ishtirokchilarning 42 foizi "milliy qadriyatlar zamonaviy hayotda to'liq ahamiyatli emas" deb hisoblagan. Bu esa yoshlar orasida madaniy begonalashuv holatining kuchayib borayotganidan dalolat beradi.[8]

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi milliy qadriyatlarning saqlanishiga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda.

Bir tomondan, raqamli platformalar orqali milliy meros, til, urf-odat va san'at namunalarini keng targ'ib qilish imkoniyati yaratilmoqda. Masalan, 2023-yilda O'zbekistonda YouTube va Telegram platformalarida milliy madaniyatga oid kontentlar soni 30% ga oshgan. Boshqa tomondan esa, shu platformalarda g'arbona hayot tarzining ideal sifatida targ'ib qilinishi, yoshlar ongida o'z milliyligiga nisbatan ikkilanish hissini uyg'otmoqda.[8]

Milliy qadriyatlarni asrashda ta'lim tizimi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. O'rganilgan ma'lumotlarga ko'ra, maktab va oliy ta'lim dasturlarida milliy qadriyatlarga oid fanlar va mavzular yetarli darajada yoritilmagani bois, yosh avlodda bu borada chuqur bilim va tushunchaning shakllanishi sust bo'lmoqda. Statistik ma'lumotlarga tayanadigan bo'lsak, 2023-yilda O'zbekiston bo'yicha 9-sinf bitiruvchilarning atigi 18 foizi milliy urf-odatlar tarixiga oid test savollariga to'liq javob bera olgan.[8] Bu esa ta'lim orqali milliy identitetni mustahkamlash zaruratini ko'rsatadi.

Kelajakda milliy qadriyatlar saqlanib qolishi ularni zamonaviylik bilan uyg'unlashtira oluvchi tizimli yondashuvlarga bog'liq.

Tahlillarga ko'ra, agar 2025–2035-yillar oralig'ida davlat siyosatida milliy madaniyatni raqamlashtirish, yoshlar bilan interaktiv ishlash va an'anaviy qadriyatlarni innovatsion yondashuvlar orqali targ'ib qilishga e'tibor kuchaysa, 2040-yilga kelib milliy qadriyatlarga ijobiy munosabat bildiruvchi yoshlar ulushi 60 foizga yetishi mumkin. Aks holda esa bu ko'rsatkich 40 foizdan ham past darajaga tushishi xavfi mavjud.[8]

Ushbu natijalar asosida aytish mumkinki, zamonaviy dunyoda milliy qadriyatlarni saqlab qolish faqatgina ularni muhofaza qilish emas, balki ularni zamonaviy axborot muhitida yashovchan qilish, yosh avlod ongiga ijobiy singdirish hamda ijtimoiy hayotda amaliy qo'llash orqali mumkin bo'ladi. Olib borilgan tahlillar

shuni ko'rsatadiki, globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarning saqlanishi masalasi nafaqat madaniy yoki ma'naviy, balki strategik ijtimoiy muammoga aylangan. Dunyo miqyosida madaniy identifikatsiya inqirozining chuqurlashuvi fonida, O'zbekiston singari boy tarixiy-madaniy merosga ega davlatlar oldida milliy qadriyatlarni modernizatsiya qilgan holda saqlab qolish zaruriyati dolzarb bo'lib bormoqda. Tadqiqot davomida aniqlangan muhim holatlardan biri shuki, zamonaviy yoshlar orasida individualizm va kosmopolit qarashlarning ortib borishi milliy an'anaviylikka nisbatan mas'uliyatsizlikni shakllantirmoqda. 2023-yilda Respublika Ma'naviyat va Ma'rifat markazi tomonidan o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotda ishtirok etgan 1500 nafar yoshlarning 47 foizi "milliy qadriyatlar faqat o'tmish merosi, ular zamonaviy hayotda amaliy ahamiyatga ega emas", deb javob bergan. Bu esa yosh avlod orasida qadriyatlarga nisbatan utilitar yondashuv shakllanayotganini anglatadi.[8] Shu bilan birga, ayrim ijobiy tendensiyalar ham kuzatilmoqda. Jumladan, madaniyatni raqamlashtirish, tarixiy meros ob'ektlarini virtual platformalarga joylashtirish va ijtimoiy tarmoqlar orqali milliy bayramlar, marosimlar va urf-odatlar targ'ibotining kuchayishi milliylikka bo'lgan qiziqishni jonlantirmoqda. Masalan, "O'zbek milliy liboslari" loyihasining Instagram sahifasida 2022–2023 yillarda obunachilar soni 140 mingdan 310 mingga oshgan. Bu esa raqamli transformatsiya milliy qadriyatlarni ommalashtirishda muhim vosita bo'la olishini ko'rsatadi.

Muhokama jarayonida, milliy qadriyatlarning saqlanishi nafaqat ularni asrash bilan, balki ularni amaliy hayotga tatbiq qilish darajasi bilan belgilanadi degan xulosa chiqarish mumkin. Milliy an'analar ta'lim jarayonida, oilaviy tarbiyada, ommaviy axborot vositalarida va davlat siyosatida faol tatbiq etilmas ekan, ular ma'naviy bezak, lekin ijtimoiy rol o'ynamaydigan atributga aylanib qoladi. Aynan shu sababli, XXI asrda milliy qadriyatlarni saqlash siyosati ularni zamonaviylik bilan uyg'unlashtiruvchi, innovatsion vositalar orqali yosh avlod ongiga yetkazuvchi strategiyaga aylanishi lozim. Ilmiy tadqiqotlarga tayanilsa, agar mavjud holat saqlanib qolsa, 2045-yilga borib o'zbek jamiyatida qadriyatlar orqali shakllanuvchi ijtimoiy birlik darajasi 30–35 foizga pasayishi mumkin. Biroq, agar hozirda faol harakatlar amalga oshirilsa — jumladan, milliy qadriyatlar asosida yoshlar bilan zamonaviy kommunikatsion platformalarda samarali muloqot o'rnatilsa — bu ko'rsatkich 60 foizgacha oshishi mumkin.[8]

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash nafaqat madaniy merosni saqlab qolish, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti va milliy o'zlikni mustahkamlashning ham asosiy omillaridan biri ekanligi aniqlandi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlarning amaliy hayotda saqlanib qolishi ularning zamonaviylik bilan uyg'unlashtirilish darajasiga bevosita bog'liq. Hozirgi kunda bu masala ko'plab davlatlar uchun dolzarb mavzu bo'lib qolmoqda.

Yoshlar ongida milliylikka bo'lgan qiziqishni oshirish, ta'lim tizimida ma'naviy-tarbiyaviy komponentlarni kuchaytirish, raqamli platformalarda milliy kontentlarni ko'paytirish — qadriyatlarning barhayot bo'lishi uchun zaruriy omillardir. Demakki, milliy qadriyatlar nafaqat saqlanishi, balki zamonaviy axborot muhitida faol ishlatilishi kerak. Agan qadriyatlar unutilsa jamiyat tanazzulga yuz tutishi muqarrar.

Shuningdek, ilmiy tahlillar milliy qadriyatlarni innovatsion yondashuvlar orqali ommalashtirish imkonini beradi. Bu esa jamiyatda madaniy izchillikni ta'minlash, milliy o'zlikni asrash va ma'naviy immunitetni kuchaytirish yo'lida muhim qadam bo'ladi.

MANBALAR RO'YHATI

1. Appadurai, A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
2. Huntington, S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – New York: Simon & Schuster, 1998.
3. Giddens, A. Runaway World: How Globalisation is Reshaping Our Lives. – London: Routledge, 2003.
4. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Yo'ldoshev, B. Globallashuv va milliy o'zlik muammolari. – Toshkent: Akademnashr, 2015.
6. Jo'rayeva, N. Milliy qadriyatlar va zamonaviylik. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
7. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi va Statistika agentligi. "Madaniy meros va qadriyatlar holati" bo'yicha hisobot. – Toshkent, 2023.
8. Respublika Ma'naviyat va Ma'rifat markazi. Yoshlar orasida qadriyatlar haqidagi qarashlar so'rovi natijalari. – Toshkent, 2023.
9. UNESCO. World Report on Cultural Diversity. – Paris, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ma'naviyat masalalariga oid chiqishlari. – [Elektron manba]: <https://www.president.uz>